

□ організація словникової роботи має враховувати всі лексико-граматичні властивості слова й особливості його вживання в мовленні, забезпечувати тісний взаємозв'язок з вивченням різних розділів початкового курсу рідної мови;

□ усі словникові вправи необхідно будувати на основі тексту, розкривати учням сполучуваність слів, точність і доцільність їх уживання в мовленні.

Отже, словникова робота на уроках розвитку зв'язного мовлення в початкових класах є однією зі складових роботи з розвитку мови учнів. Оволодіння словниковим складом літературної мови стає необхідною умовою вивчення учнями української мови. З метою підвищення мовленнєвої культури особливу увагу необхідно приділяти збагаченню словникового запасу молодших школярів, а також формувати у них навички вибирати із свого словникового запасу для висловлювання думки ті слова, які найбільше відповідають змісту висловлювання і роблять його правильним, влучним та виразним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Н. Словникова робота як один із аспектів реалізації соціокультурної змістової лінії / Н. Бондаренко // Українська мова і література в школі / гол. ред. О. Н. Хорошковська. – 2007. – № 7-8. – С. 2-5.
2. Карунна Н. Збагачення словникового запасу під час засвоєння граматико-орфографічних знань // Початкова школа / гол. ред. А. М. Лук'янець. – 1991. – №2. – С. 31-32.
3. Львов М. Р. Методика обучения русскому языку в начальных классах: учебное пособие для студентов педагогических институтов по специальности "Педагогика и методика начального обучения" / [М. Р. Львов, Т. Г. Рамзаева, Н. Н. Светловская]. – М.: Просвещение, 1987. – 415 с.
4. Методика навчання української мови в початковій школі: навчальний посібник для студентів факультету підготовки вчителів початкових класів / [за наук. ред. М.С. Вашуленка]. – К.: Літера ЛТД, 2010. – 346 с.
5. Полєвікова О. Шляхи збагачення словникового запасу першокласників / О. Полєвікова // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – 2009. – № 4. – С. 73-78.
6. Россихіна О. Збагачення словникового запасу учнів на уроках української мови з огляду на їх профільне самовизначення та майбутню професійну орієнтацію / О. Россихіна // Рідна школа / гол. ред. Д. Андрійко. – 2011. – №1/2. – С. 74-76.
7. Симоненкова Т. Збагачення словникового запасу учнів як важливий чинник формування комунікативної компетентності / Т. Симоненкова // Українська мова і література в школі / гол. ред. О. Н. Хорошковська. – 2011. – № 8. – С. 27-32.
8. Ситченко А.Л. Методика викладання літератури: Термінологічний словник / [А.Л. Ситченко, В.І. Шуляр, В.В. Гладішев]. — К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2008. — 132 с.
9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори у 2 т. : Проблеми російської школи / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983. – Т. 2 – 360 с.

Чабай О.

Науковий керівник – доц. Онишків З.М.

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

Освіта – важлива сфера життя суспільства та кожної особистості зокрема, адже лише людина, що володіє ґрунтовними знаннями, уміє їх застосовувати на практиці, може реалізувати себе в житті, і лише освічені, розумні люди можуть забезпечити розвиток держави.

Спрощення способів та розробка доступних засобів пошуку інформації ставить перед нами запитання: чи доцільно розглядати школу, вчителя як основний шлях отримання знань, адже сучасне інформаційне суспільство вимагає від школи не просто передачі знань, умінь та навичок, а й формування компетентної в усіх сферах життя особистості.

Для цього сучасний вчитель повинен ставити перед собою перспективну мету: підготувати дитину не до окремого уроку, а до самостійного життя.

Проте, оцінюючи рівень самостійності школяра, учитель, зазвичай, констатує вміння дитини самостійно розв'язати задачу, відповісти на запитання, опрацювати матеріал за підручником. І лише частина вчителів знає, чи зможе учень самостійно проаналізувати свій шлях до вирішення завдання, усвідомити труднощі пошуку відповіді, чи сформулює нове запитання. Також і учні схильні оцінювати свою навчальну працю здебільшого за

результатами. А підвищення результативності цієї праці багато в чому залежить від аналізу, оцінювання й корекції самого процесу пізнавальної діяльності. Через це необхідно озброїти учнів методикою самостійної навчальної діяльності, що є основою вміння вчитися, як важливою складовою моделі сучасної людини.

Проблема формування загальнонавчальних умінь і навичок знайшла своє відображення у працях видатних сучасних психологів, дидактів, методистів. Основи психологічних закономірностей формування навчальних умінь і навичок відображені у працях Л. Виготського, П. Гальперіна, В. Давидова, Л. Занкова та ін. З точки зору психологів важливим у формуванні загальнонавчальних умінь є розробка способів та прийомів розумової діяльності (Е. Кабанова-Меллер, Г. Костюк, В. Решетніков), інтелектуальних умінь (Д. Богоявленський, Н. Менчинська), розумових дій (П. Гальперін, Т. Талізін, О. Раєв).

Загальнонавчальні вміння як важливий фактор розвитку особистості дитини, один із основних структурних компонентів навчальної діяльності школярів розглядаються в працях В. Давидова, О. Усової, Д. Ельконіна, Г. Люблінської, А. Маркової, В. Репкіна та ін.

Дидактичний аспект даної проблеми висвітлений у працях Ю. Бабанського, С. Баранова, В. Онищука, О. Усової. У сучасній дидактиці розроблені різні підходи до класифікації загальнонавчальних умінь, створені програми їх формування, в яких уміння групуються за різними логічними основами (Ю. Бабанський, І. Лернер, Н. Лошкарьова, В. Паламарчук, О. Савченко) [1; 5].

Проблемі з'ясування шляхів, форм і методів формування загальнонавчальних умінь присвячені праці З. Захарчук, Н. Карапузової, О. Снісаренко, Я. Кодлюк, Н. Скрипченко, А. Супрун, Л. Спірін, Г. Селевко, Н. Бежанової та ін.

Мета статті – розкрити способи формування загальнонавчальних умінь і навичок та етапність цієї роботи.

"Уміння вчитися" в сучасній дидактиці трактується як формування в школярів загальнонавчальних умінь та навичок (Ю. Бабанський) та є досить актуальною в наш час. У державних документах про освіту зазначено про важливість перетворення освіти у процес, що триває впродовж усього життя людини та виховання покоління людей, здатних ефективно працювати та навчатися протягом життя. А це у свою чергу не можливо без формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок [1].

У навчальних програмах для 1 – 4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів виділено групи загальнонавчальних умінь і навичок:

- навчально-організаційні уміння і навички (уміння добирати обладнання для проведення уроку, розкласти його в необхідному порядку; включатися в роботу відразу після вказівки вчителя; дотримуватись єдиних вимог до оформлення письмових робіт; розрізняти основні елементи підручника (обкладинка, корінець, сторінка), користуватись закладкою, дотримуватись правильної постави під час читання і письма);

- загальномовленнєві (уміння говорити в помірному темпі, чітко, вільно, виразно, з відповідною силою голосу; зосереджено слухати вчителя, відповідати на запитання за відомою і вільною моделлю, зв'язно передавати почуте, побачене трьома-чотирма реченнями; з повагою звертатися до вчителя, учнів);

- загальнопізнавальні (здатність виділяти в предметах певні ознаки, розрізняти розмір, форму, колір, смак тощо; знаходити у двох об'єктів однакові, схожі й відмінні ознаки; зіставляти групи предметів за однією суттєвою ознакою, помічати зміни у спостережуваних об'єктах за орієнтирами, вказаними вчителем; за допомогою вчителя зробити висновки-узагальнення після виконання навчального завдання; виконувати завдання на аналогію);

- контрольно-оцінні уміння й навички (здатність знайти фактичну помилку в ході зіставлення результатів власної роботи зі зразком; оцінювати наслідки своєї діяльності за орієнтирами, вказаними вчителем (правильно, гарно, що саме; якщо помилився, то в чому, що треба змінити, чого уникати в наступній роботі і т. ін.)).

Усі види загальнонавчальних умінь і навичок функціонують у системі міжпредметних зв'язків і формуються безперервно протягом усього періоду початкового навчання відповідно до можливостей програмового матеріалу з різних предметів та обов'язкового обліку попереднього рівня оволодіння ним [4].

На формування загальнонавчальних умінь і навичок у початкових класах не виділяються спеціальні заняття, тому цю роботу можна проводити на уроках з різних предметів, використовуючи можливості програмового та позапрограмового навчального матеріалу.

Для формування загальнонавчальних умінь потрібно застосовувати відповідні методи та прийоми.

З метою формування навчально-організаційних умінь і навичок широко використовуються роз'яснення, бесіда, показ, ігрові ситуації, змагання, прийоми стимулювання і вправління дітей у певних діях.

Правильна організація робочого місця усуває побічні подразники, що заважають дитині зосередитися, сприяє оптимальному використанню часу уроку, вихованню акуратності. Оволодіння умінням орієнтуватися в часі, берегти його – одна з головних ознак культури розумової праці. Формування у молодших школярів почуття часу – складний і тривалий процес, адже час не має наочної форми, він завжди сприймається суб'єктивно. Навчаючи першокласників орієнтуватися у часі, доцільно розпочинати з вправ на його визначення з опорою на життєвий досвід. Корисно пропонувати час від часу *малюнки*, на яких зображено дії різної тривалості. У другому класі дітям бажано дати уявлення про тривалість однієї, трьох, п'яти хвилин за допомогою *звичайних і піскових годинників*. Корисні й „зворотні” вправи: *попередня прикидка*, що можна встигнути за певний час, і перевірка припущення практичними діями.

Навчально-організаційні уміння передбачають планування навчальної роботи. На *зразках власних міркувань* педагог навчає дітей спочатку визначати, для чого потрібна робота, яка її мета, а потім свідомо вибирати досягнення, порівнювати, як мета впливає на результат. Планувальна функція навчального мовлення активно розвивається в процесі *коментування* учнями власних дій, коли відбувається випереджувальне визначення словом їх послідовності та аналізу виконання. На уроках дітям доводиться працювати з різними текстами. І найпоширенішими видами роботи з ними є *складання плану і переказ прочитаного*. Також дітей потрібно вчити сортувати матеріал, тобто, під час роботи над текстом учні повинні виконувати аналітичні завдання. Ефективним прийомом, який унаочнює об'єктивну потребу в планомірних діях, є самостійна робота учнів за технологічними картками, зокрема, на уроках трудового навчання.

Важлива роль в повноцінній навчальній діяльності належить мовленнєвим умінням. Надзвичайно важливо навчити дитину міркувати. Для розвитку вміння міркувати корисні завдання, що спонукають дитину *визначати послідовність подій, явищ, стану; відгадування і складання загадок*. Ефективним засобом навчання дітей міркувати є використання *алгоритмів і різноманітних зорових опор (схем, таблиць, символів)*.

Як зазначає О. Савченко, міркування – такий тип тексту, в якому з попереднього судження має впливати наступне, отже, воно являє собою ланцюжок суджень [5].

На етапі формування вміння запитувати увага дітей зосереджується на пізнавальній цінності: коли доцільно запитувати і як це краще зробити. Під час самостійного формування запитань і відповідей доцільно використовувати *опорні схеми*.

Запитуй	Відповідай
Ясно і коротко	Точно на запитання
Коли не зрозуміло	Зразу на найголовніше
Є сумнів, заперечення	
Не повторюйся	

Ядром навчальної діяльності є індивідуальна мислительна діяльність учнів. Варто зазначити, що в основі всіх розумових дій лежать процеси аналізу й синтезу, тобто розкладання та об'єднання. Формувати ці пізнавальні уміння можна через *зразок та просте наслідування* способів роботи вчителя й товаришів.

Формування контрольно-оцінних умінь і навичок – неодмінна умова повноцінного навчання. Формування самоконтролю в молодших школярів ускладнює наївна переконаність багатьох дітей у тому, що перевірка – обов'язок вчителя і батьків, а їм самим не потрібно себе перевіряти, бо вони дуже старалися і не могли помилитися. Для успішного формування самоконтролю потрібно забезпечити у системі уроків такі умови: ускладнювати завдання в певній послідовності, використовувати зразок у тих самих умовах, у змінених, у нових;

домагатися від учнів чіткого розуміння мети роботи, передбачати труднощі, які можуть виникнути в процесі виконання самостійної роботи; при формуванні складних умінь і навичок одночасно опрацьовувати прийоми і способи їх перевірки; у виконанні тренувальних вправ передбачати спеціальні ускладнення, щоб запобігти зниженню гостроти уваги, утворенню штампа дій. До основних методів і прийомів формування самоконтролю відносять: *поопераційне пояснення способу дій, зіставлення зі зразком, оволодіння конкретними прийомами перевірки, опора на пам'ятку, алгоритмічний припис, взаємоконтроль, диференційований підхід учителя до виправлення помилок, матеріалізація навчальних дій під час контролю.*

Формування вмінь проходить через ряд етапів. На *початковому етапі* учні вперше отримують знання про нові для них способи навчальної діяльності: а) про її мету; б) про зміст способів навчальної роботи; в) про порядок їх виконання. Узагальнені знання про способи діяльності часто фіксуються у вигляді пам'яток, логічних схем із переліком виконуваних дій.

На *проміжному етапі* знайомий прийом навчальної роботи знаходить застосування в нових умовах: коли засвоюється якісно новий матеріал чи джерело знань, коли перед учнями ставляться принципово нові завдання.

На *завершальному етапі* засвоюють усі дії, що складають спосіб діяльності внаслідок їх багаторазового повторення і свідомого застосування в ході роботи над матеріалом більш складного характеру.

Перенесення засвоєних дій на нові об'єкти виконується з кожним разом все більш самостійно, творчо. Таким чином, знання способу діяльності, закріплене його систематичним застосуванням, стає міцним умінням учня.

Методичні умови успішного формування вмінь учнів:

- Відправна умова (і вимога до вчителя) – усвідомлення ним мети роботи, її змісту, необхідності планомірно використовувати такі навчальні прийоми і засоби, які відповідають особливостям матеріалу і розвивають мислення;

- Своєчасне виявлення (шляхом усної і письмової перевірки знань і вмінь) рівня підготовленості школярів: як вони усвідомлюють способи своєї навчальної діяльності та оперують ними, якими основними вміннями вільно володіють;

- Організація процесу навчання таким чином, щоб органічно поєднувалось формування знань і вмінь;

- Цілеспрямоване і планомірне застосування системи методичних засобів формування вмінь учнів:

- а) пояснення суті і практичного значення кожного способу навчальної діяльності; застосування пам'яток з переліком виконуваних дій;

- б) планування вчителем завдань і задач, у тому числі й проблемних, по кожному розділу і великих темах курсу з урахуванням перспективи формування різних способів діяльності, необхідних для засвоєння даного матеріалу;

- в) виконання учнями завдань і задач (переважно з підручників), які закріплюють ці знання про способи діяльності, вчать творчому застосуванню сформованих умінь;

- г) створення на уроках проблемних ситуацій, які стимулюють застосування різноманітних способів пізнавальної діяльності, і за їхньою допомогою оперувати теоретичними знаннями;

- д) систематичний контроль (з боку вчителя) і самоконтроль (з боку учнів) за пізнавальною діяльністю класу, зокрема рецензування розгорнутих відповідей різного характеру, аналіз планів, тез за змістом і за формою;

- Встановлення міжпредметних зв'язків з метою формування загальнонавчальних умінь школярів; контактів з учителями суміжних дисциплін: узгодження з ними термінів пояснення і закріплення аналогічних чи схожих способів навчальної діяльності, застосування однотипних пам'яток; єдина система вимог і контролю по відношенню до вмінь учнів.

Таким чином, охарактеризовані способи формування загальнонавчальних умінь сприятимуть підвищенню ефективності навчальної діяльності молодших учнів. Дана стаття не вичерпує всіх питань даної проблеми. Дальнішого дослідження потребує індивідуалізації навчальної діяльності молодших школярів у процесі формування загальнонавчальних умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанський Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанський. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
2. Концепції загальноосвітньої середньої освіти (12-річна школа) // Початкова школа. – 2002. – №№ 2,3.
3. Паламарчук В. Школа учит мыслить / В. Паламарчук. – 2-е изд. – М.: Педагогика, 1987. – 208 с.
4. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1–4 класи. – К.: «Початкова школа», 2012. – 432 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : [підруч. для студ.пед.факул-тів] / О. Я. Савченко. – К. :Абрис, 2012. – 416 с.
6. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – К.: "Магістр – S", 1997. – 256 с.

Тимків Л.

Науковий керівник – доц. Яцук О.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОЗДІЛУ „ТЕКСТ” У 2 КЛАСІ

„Українська мова” як навчальний предмет – важлива складова загального змісту початкової освіти, оскільки є не тільки окремим навчальним предметом, а й основним засобом опанування всіх інших шкільних дисциплін. Основна мета цього курсу – забезпечити розвиток та удосконалення умінь і навичок усного мовлення (слухання-розуміння, говоріння); навчити дітей читати й писати, працювати з дитячою книжкою, будувати зв'язні писемні висловлювання; сформувані певне коло знань про мову й мовні уміння; забезпечити мотивацію вивчення рідної мови.

З огляду на сказане, **актуальність** запропонованої статті зумовлена важливістю опанування учнями основних ознак тексту, способів та типів зв'язку між його елементами. Адже саме уміння будувати зв'язне висловлювання є ознакою всебічної мовно-мовленнєвої підготовки. Безперечно, вивчення названих тем потребує напруженої розумової роботи дитини та її власної активності в цьому процесі. Недостатньо пояснити, розповісти, продемонструвати, важливо досягти того, щоб учні могли використовувати здобуті знання, сформовані навички у повсякденному спілкуванні в офіційній та індивідуальній сферах життя.

Передовий педагогічний досвід засвідчує ефективність у цьому процесі інтерактивного навчання, яке в методиці витлумачують як діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня; спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, що передбачає конкретні завдання, зокрема, створення комфортних умов навчання, за яких кожен учасник процесу відчуває свою інтелектуальну спроможність.

Теоретичні основи інтерактивного підходу до уроків закладені у працях таких сучасних українських та зарубіжних педагогів, як В. Гузєєв, А. Гін, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасоля та ін.

Сьогодні в початковій школі активно використовують чимало інноваційних технологій, серед яких виділяють такі групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу; окремі предметні педагогічні технології; альтернативні педагогічні технології; педагогічні технології розвивального навчання та педагогічні технології авторських шкіл [6, с. 20].

Під час упровадження окреслених технологій варто пам'ятати, що учні в старших класах ще будуть мати можливість ознайомитися із новими для них видами роботи і, звичайно, слід брати до уваги психологічні особливості школярів молодшого шкільного віку.

Ефективними під час вивчення розділу „Текст” є такі інтерактивні технології:

„Мікрофон”. Цю технологію доцільно використовувати на етапі мотивації навчальної діяльності. Учні мають уявити, що працюють із мікрофоном (ручка, олівець) і, передаючи його один одному, висловити власну думку про те, чого вони очікують від уроку (що дізналися, чого навчилися, що пригадали).

Наприклад, *Підсумковий урок із теми „Текст”*.

– Скажіть, що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку.